

Mevlâna (Abdurrahman) Câmî (1414-1492)

İran asıllı olup, meşhur şair ve alimdir. Asıl adı Abdurrahman'dır. Daha çok Molla Câmî ünvanıyla meşhur oldu. Mevlana Câmî olarak da anılmaktadır. Memleketi olan Câm şehriden dolayı Câmî lakabını aldı ve divanında Câmî mahlasını kullandı. Eserleri asırlarca medreselerde ders kitabı olarak okutuldu. Risale-i Nur'da güzel şiirlerinden alıntılar yer almaktadır. Künyesi, Nurüddin Abdurrahman bin Nizamüddin Ahmed bin Muhammed el-Câmî şeklindedir.

Abdurrahman 1414 yılında Horasan bölgesi Câm şehrine bağlı Harcird kasabasında doğdu. İlk derslerini babasından aldı. Babası, Herat Nizamiye Medresesine müderris olunca o da babası ile birlikte buraya giderek eğitimine devam etti. Zamanın önemli bir ilim merkezlerinden birinde bulunmanın imkanlarından faydalanarak tahsil hayatını sürdürdü. Arap ve Fars dili edebiyatlarını okuyarak önemli bir bilgi birikimine sahip oldu.

Dönemin önemli bir ilim merkezi de Semerkand'dır. Abdurrahman buraya gelerek dokuz yıl kaldı. Uluğ Bey Medresesi'nde Bursalı Kadızade-i Rumi'den matematik derslerini aldı. Derslerde gösterdiği başarı ve üstün kabiliyeti herkesin dikkatini çekti. Ünlü astronomi ve matematik alimi olan Ali Kuşçu, Herat'a gittiği sırada astronomi ile ilgili sorduğu zor soruların cevabını Abdurrahman'dan hemen alınca çok şaşırdı ve kendisini takdir etti.

Abdurrahman, Semerkand'dan Herat'a döndükten bir süre sonra hac yolculuğuna çıktı (1472). Hac dönüşü Tebriz'e uğradı. Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın isteğine rağmen burada kalmayarak ayrıldı. Herat'a gelerek Sultan Hüseyin Baykara tarafından kendisi için yaptırılan medresede Arap dili ve edebiyatı, hadis ve tefsir derslerini okuttu. Herat'ta 1492 tarihinde Hakk'ın rahmetine kavuştu. Cenazesi büyük bir halk kitlesi, Hüseyin Baykara ile Ali Şir Nevai gibi devletin ileri gelenlerinin büyük bir ekseriyetinin hazır bulunduğu büyük bir kitle tarafından kaldırıldı.

İlim ve irfan deryası olan Abdurrahman Câmî, gerek yaşadığı dönem ve gerekse sonrasında bırakmış olduğu eserleriyle haklı bir üne kavuştu. Gerçek bir Hak aşığı olup, Risale-i Nur'da, "fitratı aşkla yoğrulmuş" biri olarak sıfatlandırılmıştır. On Yedinci Söz'ün İkinci Makamı'nda yer alan şu satırlar ona aittir: "Yalnız biri iste; başkaları istenmeye değmiyor. Biri çağır; başkaları imdada gelmiyor. Biri talep et; başkaları layık değiller. Biri gör; başkaları her vakit görünmüyorlar, zevâl perdesinde saklanıyorlar. Biri bil; mârifetine yardım etmeyen başka bilmekler faydasızdır. Biri söyle; Ona ait olmayan sözler, malayani sayılabilir." (Sözler, s. 198)

Risale-i Nur'da geçen ilginç hadiselerden biri Câmî'nin eseri üzerinde Bediüzzaman Hazretlerinin yaptığı tefe'ül'dür. Kur'an-ı Kerim'in meyveleri hükmünde olan tevafuklar üzerinde durulurken daha sonra harflerin ihtiva ettiği hakikatler üzerinde durmaya ihtiyaç olduğu kanaati hasıl olup, talebeleriyle beraber konuya eğilirler. Harflerin beyanı konusunda Mevlana'nın Divan'ına başvururlar. Fatiha okuduktan sonra eserini tefe'ül edip açtıklarında karşılına; "Bu haruf öyle harf değildir ki, akıl ve idrak sayfasından gitsin. Öyle kudsî harf, öyle güzel şirin hat, daima kalbimin sayfalarında yazılmalı, silinmemeli" ibareleri çıkar. Bunun üzerine eserin diğer bölümlerini inceleyen Bediüzzaman Hazretleri, başka yerde buna benzer manada ibareler görmeyince, durumu Molla'nın kerametine yorar. (Barla Lahikası, s. 179)

Manevi alanda kendini yetiştirerek ihlase ehemmiyet veren Mevlana Câmî, gösterişten son derece rahatsız olup, bunu uygun bir şekilde dışa vururdu. Seçkinlerin oturduğu bir davette, henüz ruhen olgunlaşmamış bir kimsenin yüksek sesle bağırarak tuz istemesi ve tuzla başlamanın sünnet olduğunu belirtmesi üzerine adama yöneldi. Yavaşça kendisine, "hazret, ekmekte tuz vardır. Onu hatırlayarak yerseniz, sünneti yerine getirmiş olursunuz" şeklinde uygun bir dille ikaz etti. Aynı kişi yemek yiyen birine, "tek elle ekmeği koparıyorsun, tek elle ekmeğin koparmak mekruhtur" demesi üzerine Câmî, tekrar kulağına eğildi ve, "sofrada başkasının eline, ağzına bakmak da mekruhtur. Hem de senin hatırlattığından fazla mekruh" diyerek uyarmaya çalıştı.

İhlasın ehemmiyeti üzerinde durur, sık sık şu sözleri tekrar ederdi: "Bir kimse bütün ilimleri bilse yine garantisi olmaz. Çünkü insanı kurtaran ilim değil, ameldir, ihlastır, tevazudur. Ameli, ihlasi olmayan alimin, ilmi kendisine fayda vermez, kurtulmasına vesile teşkil etmez." Gençlik yıllarından ömrünün sonuna kadar öğrenmek ve öğretmekten zevk aldı. Bu ulvi meşgaleden bir an bile geri kalmadı. Bunun önemli delillerinden birisi, vefatına yakın bir zamanda oğlu için hazırladığı Arapça gramer kitabıdır.

Haklı bir şöhrete sahip olan Câmî, Fatih Sultan Mehmet tarafından İstanbul'a davet edildi. Ancak, Sultanın elçisi Hoca Ataullah Kirmani Halep'e varmadan önce buradan ayrılmış bulunduğundan davet gerçekleşmedi. Daha sonra, Sultan, kendisine hediyeler göndererek kalam, felsefe ve mutasavvıfların görüşlerini mukayese eden bir eser yazmasını istedi. O da, Câmî ed-Dürretü'l-fahire adlı eserini kaleme aldı ve Sultan'a sunulmak üzere gönderdi. Fakat, eser İstanbul'a varmadan önce Padişah vefat ettiğinden kendisine sunulamadı.

Osmanlı Sultanları ile haberleşmesi II. Bayezid döneminde devam etti. Karşılıklı mektuplaşmalar gerçekleşti. Câmî, bir mektubunda Padişah'a bir kaside ile cevap verdi. Yine Silsiletü'z-zeheb adlı eserinin üçüncü kısmını onun adına telif etti. Karşılıklı yazışmaları ve bunların muhteviyatları birbirlerine olan derin saygı ve sevgiyi göstermektedir.

Yazdığı Farsça şiirleriyle büyük kabiliyeti tartışılmaz olan Câmî, şairliğinin dışında edebî, aklî ve tasavvufî alanlarda da önemli bir yere sahiptir. Tasavvufa ait mesnevilerde büyük bir etki bırakarak bu alanda kendisinden önemli ölçüde faydalanılmıştır. Rahat ve sade dil kullanması, bu alandaki üstün kabiliyeti önemini daha da arttırmaktadır. Arapça eserler de yazarak bu alanda da kabiliyetli olduğunu ortaya koymuştur. Şafii mezhebine mensup olup yazmış bulunduğu, "İtikadname" adlı eserini Ehli Sünnet inancına göre açıklayarak bu görüşte olduğunu göstermektedir.

Eserleri

- 1- Divanları; şiirlerini üç divanda toplamıştır. Şiir ve edebiyatın değerini ayet ve hadislerden deliller getirmek suretiyle ispata çalıştı. Divanlarında hikmetli sözler yer almaktadır.
- 2- Heft Evreng; Yedi mesnevisinden oluşan eseridir.
- 3- Hadis-i Erbain; Kırk hadisin Farsça manzum tercümesini ihtiva etmektedir.
- 4- Risale-i Terceme-i Kelimat-ı Kudsiyye; Hazreti Ali (ra)'ın bazı sözlerinin manzum tercümelerini ihtiva eder.
- 5- Nefehatü'l-üns; Tasavvufa dair olup, kadın ve erkek büyük sufilerin hal tercümeleri ve tasavvufia ilgili açıklamaları ihtiva eder.
- 6- Eşiatü'l-Lemaat; Ali Şir Nevai'nin isteği üzerine, Fahreddin-i Irâkî'nin Lemaat adlı eserine şerh olarak yazılmıştır.
- 7- Risale-i Tehlilyye; Kelime-i Şahadet hakkında kaleme alınan bir risaledir.
- 8- Risale fi'l-vücut; Varlığın mahiyeti ve Allah'ın varlığının ispatına dair eseridir.

Çok sayıda eser bırakan Câmî'nin eserlerinin sayısı kırk beşin üzerindedir. Ancak, bunların bir kısmının mevcudu yoktur. Yukarıda belirtilen eserlerinin dışında da çok sayıda eseri günümüze kadar ulaşmıştır. Eserlerinde; dini ilimler, tasavvufi ve edebi yazılar yer almaktadır. (Ömer Okumuş, "Câmî, Abdurrahman", TDVİA, C: VII, s. 97-98)